

Af fjármálum og lánastarfsemi, ódagsett.

Bjarni Benediktsson – Stjórnmal – Ræður – Fjármál – Lánastarfsemi

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360

Ræður

Askja 4-5, Örk 5

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Við Íslendingar búum í hrjóstrugu og erfiðu landi, sem stundum hefur verið talið lítt byggilegt, enda hefur því löngum verið haldið fram, að lífskjör þjóðarinnar hlytu að vera rírari en annarra vegna bágra landkosta hér.

En jafnvel á þeim árum, þegar náttúran var harðleiknust við landið, svo sem á síðari hluta átjándu aldar, töldu sumir, að Íslendingum liði miklu verr en öðrum, ekki eingöngu vegna lélegra landkosta, heldur einnig vegna þess, að ekki var rétt með landið farið.

Því kvað Gunnar Pálsson, sem var upp á sitt besta fyrir tvö hundruð árum, þ.e. um miðja átjándu öld, svo:

Ef menn vildu Ísland
eins með fara og Holland,
held ég varla Holland
hálfu betra en Ísland.

Auðugt nóg er Ísland
af ýmsu, er vantar Holland.
Eða hví vill Holland
hjálpa sér við Ísland?

Fyrir tveim öldum þurfti sem sagt skáldlega bjartsýni til þess að láta sér til hugar koma, að með bættri meðferð mundi Ísland batna svo, að eitt hið frjósamasta og auðugasta land Norðurlálfu, Holland, yrði ekki meira en aðeins hálfu betra en Ísland.

Auðvitað er hið flata, frjósama Holland enn miklu ríkara að landkostum en okkar fagra fósturjörð, en þó minnst ég þessa hér vegna ummæla, er ég heyrði höfð eftir hóp ungra úrvalsmanna frá Hollandi, sem dvöldu í Reykjavík fyrir nokkrum vikum, og taldir voru bezt búnir að íþróttum þar í landi. Þeir, sem mest höfðu saman við menn þessa að selda á meðan þeir voru hér, sögðu mér, að sumir Hollendinganna hefðu verið ófúsir til að hverfa aftur til heimalands síns vegna þess, að þeim hefði virzt lífskjör manna hér og líðan almennings svo miklu betri, en þeir eiga að venjast á ættjörð sinni.

Auðvitað má ætíð gera ráð fyrir því, að einhverjar ýkjur séu í slíkum ummælum erlendra gesta. En þó hygg ég, að fáir eða engir Íslendingar, sem eitthvað hafa séð af erlendum löndum og satt vilja segja, véfengi, að lífskjör alþýðu manna eru óviða eða hvergi í Norðurálfunni betri en hér og víða miklu verri.

Breytingin, sem orðin er frá því, að séra Gunnar Pálsson gerði samanburðinn á Íslandi og Hollandi fyrir tveim öldum, er því mikil. Og ástæðan til breytingarinnar er einmitt sú, sem skáldið vísar til, að menn fara nú eins með Ísland og Holland. Þjóð okkar hefur nú náð sjálfstæði sínu, eins og hin hollenzka hafði þá fyrir tveim öldum, og frjálssir manndómsmenn í eigin landi læra senn að hagnýta sér gæði þess.

Velmegun íslensku þjóðarinnar hefur stöðugt vaxið í réttu hlutfalli við vaxandi sjálfstæði ríkisins og frjálssæði borgaranna. Aldrei hefur þjóðinni í heild né einstaklingum hennar þó vegnað betur en einmitt nú og raunar ætíð frá því, að lýðveldi okkar

var endurreist fyrir 11 árum, enda hafa áhrif Sjálfstæðisflokksins, forystuflokksins um sjálfstæði ríkisins og frelsi borgaranna, aldrei verið meiri í stjórnámálum landsins en á þessu glæsilega umbóta-tímabili.

Jafnframt því sem við minnumst alls þess, er gert hefur verið og gert er til að bæta hag þjóðarinnar í bráð og lengd, skulum við þó ekki láta úr huga falla, að mörgu er enn ábótavant og að okkur hrjá ýmsar meinsemdir, sem sjálfsagt er að reyna að ráða bót á. Þær eru að vísu misjafnlega erfiðar viðfangs en auðvitað allar slíkar, að frumskilyrði þess, að við þær verði ráðið, er, að menn geri sér rétta grein fyrir eðli þeirra og orsökum.

Enginn efi er t.d. á því, að hátt verðlag og ójafnvægi í fjármálum er sú hætta, sem helzt steðjar nú að áframhaldandi framförum og vellíðan alls almennings í landinu. Menn hafa ýmsar skýringar á þessu fyrirbæri og er ein þeirra sú, að milliliðir, sem svo eru kallaðir, taki allt of mikinn gróða til sín og sé sá gróði frumorsök þessara erfiðleika atvinnulífsins.

En við hverja er átt, þegar talað er um þessa milliliði?

Hinn stærsti þeirra og völdugasti er Samband íslenskra samvinnufélaga og kaupfélög þess. Þá koma bankarnir, váttryggingarfélag, flutningafélög eins og Eimskipafélag Íslands og loks kaupmenn, e.t.v. eigendur hraðfrystihúsa og aðrir bersyndugir.

Allir þessir aðilar hafa þýðingarmiklu hlutverki að gegna í þjóðfélaginu. Ef vel á að vera, verða

þeir allir að safna einhverjum gróða, því að ella stöðvast atvinnurekstur þeirra eða getur ekki eflzt með eðlilegum hætti og gert það þjóðfélagsgagn, sem til er ætlað. Bankar og váttryggingarfélag hljóta að safna sjóðum til að standa undir óhjákvæmilegum skakka-föllum og verja auk þess fé sínu til útlána í margs konar nyttsamar framkvæmdir. Ef Eimskipafélag Íslands hefði ekki grætt á stríðsárunum og fyrstu árunum þar á eftir, mundi hafa skort fé til að byggja þann glæsilega skipaflota, sem nú er í eigu félagsins og gleður hug allra góðra Íslendinga jafnframt því, sem hann er ein meginstöðin undir velmegun þjóðarinnar. Vill nokkur halda því fram, að betur hefði farið, ef öllum gróðanum hefði þá jafnóðum verið skipt um í laun og arð, svo að við þyrftum enn að búa við hin ófullkonnari skip, er við áður áttum? Á sama veg verða þeir, sem verzlun stunda, hvort heldur kaupmenn eða kaupfélög, að safna nokkru fé til að geta rekið starf sitt með hagkvæmum hætti.

Þetta sjá allir þegar á það er bent, en því er þá haldið fram, að gróðanum sé ekki rétt varið eða hann sé óhæfilega mikill og stundum sé hvort tveggja.

Auðvitað verður ekki synt fyrir öll sker í þessu. Enginn maður hefur enn fæðzt gallalaus og reynslan hefur sýnt, að sitt hvað þjatar á, hvert sem fyrirkomulagið er. Sumir segja, að allt muni betur fara, ef samvinnufélög annist sem mestan rekstur, aðrir telja ríkisrekstur eina ráðið og við Sjálfstæðismenn höldum því eindregið fram, að þótt án hvorugs þessa megi vera, sé samkeppnin öllum hollust og hugkvæmni

og dagnað hinna einstöku atorkumanna megi sízt drepa í dróma.

Við ráðum ekki þessari deilu til lykta í dag. En mér hefur stíð reynzt það holl leiðbeining til úrlausnar háfleygum skoðanamun að virða fyrir mér, hvernig hvert um sig reynist í daglegu lífi. Ég hygg t.d., að fáir Snæfellingar, í hvaða flokki sem er, muni neita því, að kaupmaðurinn Sigurður Ágústsson hefur reynzt þessu byggðarlagi þarfur maður. Engum kemur til hugar, að hann hafi dregið fé út úr atvinnurekstri sínum sjálfum sér til hags eða hann lifi óhófsömu eyðslulífi. Allir vita, að hann er starfandi frá morgni til kvölds að margháttuðum framkvæmdum og lausn óteljandi vandamála, er héraðsbúar hvaðanæva leita til hans með.

Sigurður Ágústsson hefur lagt allt sitt ævistarf fram til góðs fyrir byggðarlögin hér á Snæfellsnesi og á sína eigin afkomu og efnahag undir, að atvinnulíf Snæfellinga blessist og blómgist. Andstæðingar Sigurðar dreifa því stundum út, að hann sé skuldugur maður. Sjálfur hefi ég ekki hugmynd um, hvort svo er eða ekki. Hitt veit ég, að öllu því fé, sem Sigurður Ágústsson hefur fengið handa á milli, hefur verið varið til framkvæmda og eflingar heilbrigðs atvinnurekstrar í landinu, svo að þess sér varanlega stað í bættum lífsskilyrðum og aukinni farsæld fólksins.

Ég rifja þetta upp hér vegna þess, að ég kann stíð betur við að tala af hreinskilni, hispurslaut, en ekki vegna þess, að ég sé að segja ykkur nokkur ný sannindi, góðir Snæfellingar. Þið vitið það ekki síður en við félagar Sigurðar Ágústssonar á Alþingi,

að þar sem hann fer, þar er maður, sem aldrei lætur neitt færi ónotað til að vinna fyrir þá, sem veitt hafa honum trúnað.

Með því, sem ég hefi nú sagt um Sigurð Ágústsson, halla ég ekki á neinn, en auðvitað hafið þið, góðir Snæfellingar, sýnt honum sérstakan trúnað, af því að hann hefur í störfum sínum reynzt ykkur öðrum hollari.

Ég játa, að því fer fjarri, að allir kaupmenn eða atvinnurekendur líkist Sigurði Ágústssyni. Jón heitinn Magnússon, forsætisráðherra, sagði einu sinni, er hann hafði heyrt hágöfugan embættismann halda ræðu á Alþingi, að orð hans hefðu sannfært sig um, að skríll væri til í öllum stéttum. Þetta á við um kaupmenn ekki síður en aðra. En því fer og fjarri, að ekki megi finna að sumu því, sem gert er í skjóli ríkisreksturs og samvinnufélaga. Ég skal aðeins taka eitt dæmi.

Á s.l. vetri kom í ljós, að einni vefnaðarvörubúð í Reykjavík hafði tekizt að fá að láni úr tveimur bönkum þjóðarinnar, Útvegsbankanum og Búnaðarbankanum, að því er fullyrt hefur verið, eitthvað nær 8. millj. króna samanlagt, auk margra milljóna, sem fengnar voru með okurvöxtum á svokölluðum svarta markaði. Viðskiptunum við bankana var svo háttað, að í fyrstu munu þau aðallega hafa verið við Útvegsbankann, sem að vísu lögum samkvæmt á að greiða fyrir verzlun, en síðar meira og meira færzt yfir í Búnaðarbankann, sem samkvæmt ótvíræðu lagabóði hefur þann tilgang "að styðja landbúnaðinn og greiða fyrir fjármálaviðskiptum þeirra, er stunda landbúnaðarframleiðslu."

Til enn frekari skýringar er þess að geta, að um þær mundir, sem Búnaðarbankinn veitti mest af lánum sínum, hafði ríkisstjórnin þerum orðum farið þess á leit við bankana, að þeir færu varlega í lánveitingum til verzlunar almennt, þar sem ella væri hætt á, að óeðlilegur innflutningur torveldaði þann vilja stjórnarinnar að forðast innflutningshöft og halda því verzlunarfrelsi, sem náðst hafði eftir langa baráttu. En forstöðumaður þeirrar verzlunar, sem hér átti hlut að, lýsti því síðar fyrir rétti, að ástæðan fyrir hinum gífurlegu innkaupum hans hefði einmitt verið sú, að hann taldi öruggt, að stefnu ríkisstjórnarinnar yrði ekki haldið, heldur mundu innflutningshöft tekin upp að nýju og gengi krónunnar fellt.

Ég skal ekki fara mörgum orðum um þann verknað að auka lánveitingar stórlega til manns, sem svo fór að, en láta mér nægja að segja frá niðurlagi sögunnar, sem er jafnvel enn furðulegra en upphafið. Þegar svo reyndist, að stefna ríkisstjórnarinnar varð haldbetri en vefnaðarvörukaupmaðurinn hafði ætlað, virtist svo sem fyrirtæki hans mundi verða gjaldþrota. Til hindrunar því komst samt skjótlega hreyfing á ýmsa aðila, og er því ekki að leynd, að lokaátakið í því vann Samband Íslenskra samvinnufélaga, sem keypti vörubirgðir verzlunarinnar fyrir nær 9 milljónir króna og hækkaði tilboð sitt í þær verulega - ekki í samkeppni við aðra - heldur eftir að í ljós var komið, að kaupmenn í Reykjavík vildu ekki stuðla að viðhaldi fyrirtækisins með því að meta vörubirgðirnar fyrir mun minna en Sambandið að lokum keypti á.

Mér er sagt, að þennan ágæta varning eigi yfirleitt ekki að reyna að selja í Reykjavík, heldur eigi að koma honum út úti um land. Veit ég ekki, hvort ykkur, góðir Snæfellingar, gefst færi á að meta gæði hans eða hvort hann á eingöngu að seljast þar, sem kaupfélögin hafa fullkomna einokunar-áðstöðu.

Um allar þessar aðfarir skal ég ekki kveða upp dóm, heldur læt hverjum ykkar það eftir fyrir sig. En óneitanlega held ég, að flestir hljóti að telja það öruggara, að þeir, sem hér hafa mest haft sig í frammi, fái ekki einokun á fjármálum og verzlun landsins. Samkeppnin er þeim áreiðanlega holl ekki síður en öðrum.

Samkeppnin er einnig vafalaust bezta leiðin til að tryggja sem lægst verðlag. Aldrei verður hjá því komið, að þeir, sem mest hafa af hinum sérstöku verzlunar-hyggindum, hagnist meira en aðrir. Það er og viðskiptamönnum þeirra beint til hags, ef þeir fá gróða sinn af því að selja betri eða ódýrari vöru en aðrir. Meðan einokun er eða verzlunarhöft græða þar á móti jafnvel afglaparnir. Vefnaðarvörubúðin í Austurstræti fór yfrum vegna þess, að hún þoldi ekki samkeppnina, með áframhaldandi innflutningshöftum var henni engin hættu búin.

Um þessar mundir er stærsta smásöluverzlunin á landinu, Kaupfélag Reykjavíkur og nágrennis, í miklum fjárhagsörðugleikum, af því að það stentz ekki samkeppnina við kaupmennina þar syðra. Hvorki stærð fyrirtækisins né rekstursformið ræður hvernig fer, heldur hæfileikar þess, sem því stjórna, hér sannast

enn, að veldur hver á heldur, og að það er hvorki ríkisafskipti né samvinnu-formið, sem takmarkar milliliðagróðann heldur frjáls samkeppni. Með henni er hverjum einstakling um sig fengið bitrasta vopnið, sem til er, sjálfum sér til varnar gegn ágangi annarra.

Skýringanna á hinu háa verðlagi hérlendis og efnahegs-ójafnvægi er^{og} ekki að leita í milliliðagróðanum, heldur fyrst og fremst í hinu háa kaupgjaldi. Þeir, sem vinna við undirstöðu atvinnuvegina svo sem landbúnað og sjávarútveg, heimta auðvitað sambærileg kjör við aðra launþega, en svo há, að þessir atvinnuvegir fá með engu móti undir risið. Ef ekki væri að gert, mundi atvinnurekstur flestra stöðvast á skammri stundu, en slíkt mundi horfa til landauðnar.

Af þessum ástæðum hafa stjórnvöldin, Alþingi og ríkisstjórn, þvert á móti vilja sínum, orðið að grípa til niðurgreiðslna á landbúnaðarvörum, bátagjaldeyris fyrir vélbátaflotann og beinna rekstrar-styrkja fyrir botnvörpungaútgærdina. Féið, sem til alls þessa þarf, er aftur á móti tekið af öllum almenningi, sem áður hafði heimt of mikið í sinn blut af atvinnuvegunum.

Með þessu myndast hringrás, sem fáa kosti hefur, en veldur margs konar óhagræði, m.a. því, að menn halda í fljótu bragði, að verið sé að styrkja þær atvinnugreinar, sem allir lifa þó af að lokum. Enn fremur er í skjóli þessa reynt að telja mönnum trú um, að álögur þessar fari í ýmiss konar eyðslu eða óhóf, ýmist hjá ríkinu eða atvinnurekendum, þar sem hér er í raun rétttri aðeins um nauðvörn að ræða gegn þeim byrðum, sem lagðar hafa verið á atvinnuvegina og þeir

mundu alls ekki fá undir risið, ef ekki væri við gert með þessu ráði eða öðru.

Ef þessi aðferð væri launþegunum raunverulega til hags, væri ekki um að fást. En engin hamast ólmur gegn bátagjaldeyrinum og álögunum, sem þarf til að standa undir niðurgreiðslum og togara-styrkjum, en einmitt þeir, sem ákafast berjast fyrir þeim háu launum, er beinlínis hafa leitt til þessa fjárhagskerfis. Með þessu sanna þeir óheilindi sín ápreifanlega. Fyrir þeim vakir ekki að fá sem bezt kjör verkalyðs eða alls almennings, heldur að efna til þess glundroða, sem þeir vona að verði til að kynda að metnaðarbáli sjálfra þeirra og ryðja þeim brautina í valda-streitunni.

Af þeim orsökum og mörgum öðrum er íslensku þjóðinni fátt mikilsverðara en það, að sannir lýðræðisunnendur, hvar í flokki sem er, fylki liði til að bjarga verkalyðshreyfingunni úr klóm þeirra, er hana misnota sjálfum sér til hags en verkalyðnum til bölvunar.